

संस्कृतम्

“भारतस्य प्रतिष्ठे द्वे संस्कृतं चैव संस्कृतिः।” अपूर्वः ज्ञाननिधिः संस्कृतभाषायां निहितः अस्ति। अनेकासु भाषासु संस्कृतशब्दानां बाहुल्यं वर्तते। अतः संस्कृतभाषायाः ज्ञानम् अन्यासां भारतीयभाषाणां ज्ञानाय सहायकम् एव अस्ति। एषा भाषा भारतीयभाषाणां परिपोषिका अस्ति। संस्कृतभाषा राष्ट्रिय-एकतायाः दृष्ट्या अतिमहत्त्वपूर्णा अस्ति। अष्टमकक्षायाः विद्यार्थिनः संस्कृतभाषया सम्यक्-परिचिताः भवेयुः इति विचार्य अयं पाठ्यक्रमः निर्धारितः।

अधिगम-उपागमाः –

- ❖ संस्कृतभाषया कथितान् निर्देशान् श्रुत्वा पठित्वा च तदनुसारं व्यवहारं कर्तुं समर्थाः भवेयुः।
- ❖ संस्कृते लिखिताः लघुकथाः पद्यानि च श्रुत्वा तानि अवगच्छेयुः।
- ❖ संस्कृतभाषया लघुवाक्यानि वदेयुः।
- ❖ पाठ्यपुस्तके प्रदत्तान् पाठान् श्लोकान् च पठित्वा भावं ग्रहीतुं समर्थाः भवेयुः।
- ❖ प्रदत्तविषयं चित्रं वा आधृत्य संस्कृतेन सरलवाक्यानि रचयेयुः।
- ❖ श्लोकानां सस्वरवाचने समर्थाः भवेयुः।
- ❖ संस्कृतभाषया सरलपत्राणि लघून् अनुच्छेदान् च लेखितुं समर्थाः भवेयुः।
- ❖ संस्कृतभाषां साहित्यं च प्रति समुत्सुकाः भवेयुः।
- ❖ मातृभाषायां प्रयुक्तसंस्कृतशब्दान् अभिज्ञातुं समर्थाः भवेयुः।
- ❖ नैतिक-सामाजिक-राष्ट्रियमूल्यानां विकासः भवेत्।

परीक्षा-प्रारूपम् –

- आन्तरिकमूल्याङ्कनम् 20 अङ्काः
- वार्षिक-परीक्षा 80 अङ्काः
- खण्डानुगुणं कालांशनिर्धारणम्

प्रश्नपत्रस्य वर्गीकरणम्	अङ्काः	कालांशाः
अपठित-अवबोधनम्	10	10
रचनात्मककार्यम्	15	35
अनुप्रयुक्तव्याकरणम्	25	45
पठित-अवबोधनम्	30	60

क्र.संख्या	मूल्याङ्कन-विन्दवः	अधिभारः
1.	आवधिकमूल्याङ्कनम् – एकस्मिन् सत्रे तिस्रः चक्रीयाः परीक्षाः भविष्यन्ति। तासु द्वयोः एव अधिभारः ग्रहीतव्यः यत्र विद्यार्थिनः प्राप्ताङ्काः श्रेष्ठाः सन्ति।	5 अङ्काः

2.	बहुविधमूल्याङ्कनम् – (वैयक्तिकम् / सामूहिककार्यम्) <ul style="list-style-type: none"> • मौखिकपरीक्षणम् • प्रश्नोत्तरी • बहुविकल्पात्मक-प्रश्नोत्तरी • शब्दपूर्ति: • साक्षात्कार: • सर्वेक्षणम् • संवाद: • स्वपरिचय: • परिवेशपरिचय: • सामूहिकचर्चा • कक्षाप्रस्तुति: (चित्रकथा, कथावाचनम्) • बहुभाषिकताया: व्यवहार: • भूमिकानिर्वाह: • पी.पी.टी. निर्माणम् • दृश्य-श्रव्य-सामग्री 	5 अङ्काः
3.	विषय-संवर्धन-गतिविधयः – <ul style="list-style-type: none"> • श्रवण-भाषणकौशलयोः परीक्षणम् • मौखिकपरीक्षणम् • साक्षात्कार: • संस्कृतसम्भाषणम् • सस्वरवाचनम् • श्रुतलेख: • शब्दरचना • भित्तिपत्रनिर्माणम् • वर्तनीशुद्धिः आदयः 	5 अङ्काः
4.	निवेश-सूचिका (पोर्टफोलियो) <ul style="list-style-type: none"> • कक्षाकार्यं गृहकार्यं वा • अभ्यासप्रपत्राणि • क्रीडा-एकीकरणसम्बन्धिनः क्रियाकलापाः (गतिविधयः) • कला-एकीकरणसम्बन्धिनः क्रियाकलापाः (गतिविधयः) • नाट्यप्रस्तुतिः • श्लोकगायनम् • गीतगायनम् • बहुविषयक-परियोजना 	5 अङ्काः

	मूल्याङ्कनार्थं निर्देशाः – <ul style="list-style-type: none"> • कार्यसंयोजनं प्रस्तुतिः च (स्वच्छकार्यम्, आकर्षकम्, सुलेखः, विवरणिका, आवरणम् च) • पाठ्यचर्यानुगुणं जातस्य छात्रविकासस्य साक्ष्यानि • समयबद्धता, कार्यपूर्णता • विषयसम्बद्धता, मौलिकता 	
--	---	--

पाठ्यक्रमः 2023-24

खण्डः 'क'

अपठित-अवबोधनम्

- एकः सरलसंस्कृतगद्यांशः (60-80 शब्दमितः) 10 अङ्काः

खण्डः – 'ख'

रचनात्मककार्यम्

15 अङ्काः

- पत्रलेखनम् (रिक्तस्थानपूर्तिद्वारा) 5
- चित्रवर्णनम् अथवा अनुच्छेदलेखनम् 5
- संवादपूर्तिः कथापूर्तिः वा (मञ्जूषायाः सहायतया रिक्तस्थानपूर्तिमाध्यमेन) 5

खण्डः – 'ग'

अनुप्रयुक्तव्याकरणम्

25 अङ्काः

- वर्णमाला – वर्णविच्छेदः वर्णसंयोजनञ्च 2
- सन्धिः – दीर्घः, गुणः, वृद्धिः, यण् 3
- शब्दरूपाणि – 3
  - अकारान्तपुल्लिङ्गशब्दाः - रामवत्
  - आकारान्तस्त्रीलिङ्गशब्दाः - लतावत्
  - अकारान्तनपुंसकलिङ्गशब्दाः - फलवत्
  - इकारान्तपुल्लिङ्गशब्दाः - मुनिवत्
  - इकारान्तस्त्रीलिङ्गशब्दाः - मतिवत्
  - ईकारान्तस्त्रीलिङ्गशब्दाः - नदीवत्

उकारान्तपुल्लिङ्गशब्दाः - साधुवत्

सर्वनामशब्दाः - अस्मद्, युष्मद्

किम् (त्रिषु लिङ्गेषु) तत् (त्रिषु लिङ्गेषु) एतत् (त्रिषु लिङ्गेषु)

भवत् (पुल्लिङ्गे स्त्रीलिङ्गे च)

- **सङ्ख्या-** एकतः शतं पर्यन्तम्
(एकतः चतुः पर्यन्तं त्रिषु लिङ्गेषु केवलं प्रथमा-विभक्तौ) 1
(पञ्चतः शतं पर्यन्तम्) 2
- **कारकाणि** 1
- **उपपदविभक्तयः च -** 3
  - द्वितीया- परितः, उभयतः, प्रति, गम्, विना
  - तृतीया- अलम्, सह, विना
  - चतुर्थी - नमः, दा, रुच्
  - पञ्चमी- बहिः, पृथक्, विना
  - षष्ठी- उपरि, अधः, पुरतः, पृष्ठतः
  - सप्तमी- विश्वस्, स्निह्, निपुण
- **धातुरूपाणि**
  - परस्मैपदिनः - (पञ्चलकारेषु) पठ्, गम्, दृश्, स्था, स्मृ, भू, अस्,** 3
वद्, कृ, पा, लिख्, नम्
  - आत्मनेपदिनः - (लट्लकारे) सेव्, लभ्, रुच्, शुभ्**
- **प्रत्ययाः -** क्त्वा, ल्यप्, तुमुन्, क्तवतु, क्त 3
- **अव्ययपदानि-** 2
अत्र, तत्र, कुत्र, सर्वत्र, यदा, तदा, कदा, इतस्ततः, अपि, कुतः,
कथम्, किमर्थम्, अधुना, एव, उच्चैः, ह्यः, अद्य, श्वः
- **उपसर्गाः -** 2
अनु, अव, आ, उत्, उप, अप, निर्, दुर, नि, प्र, प्रति,
परि, वि, सम्, सु

खण्डः - 'घ'

पठित-अवबोधनम्

30 अङ्काः

1. गद्यांश-आधारिताः प्रश्नाः 5
2. पद्य(श्लोक)-आधारिताः प्रश्नाः 5
3. नाट्य(संवाद)- आधारिताः प्रश्नाः 5
4. श्लोकान्वयः अथवा भावार्थः (रिक्तस्थानपूर्तिमाध्यमेन) 4
5. प्रश्ननिर्माणम् 4

6. कथापूर्तिः (मञ्जूषायाः सहायतया रिक्तस्थानपूर्तिमाध्यमेन)

3

7. शब्दार्थचयनम्

4

पाठ्यपुस्तकम् (सुरभिः)

1. सुवचनानि
2. वसुधैव कुटुम्बकम्
3. अहं नदी अस्मि
4. क्षमस्व महर्षे!
5. दिव्या गीर्वाणभारती
6. मधुराणि वचनानि
7. सफलं तस्य जीवितम्
8. क्रोधेन कार्यं न सिध्यति
9. अविश्वस्ते न विश्वसेत्
10. गुणाः पूजास्थानम्
11. हितं मनोहारि च दुर्लभं वचः (केवलम् आन्तरिकमूल्याङ्कनाय)
12. स्वाध्यायात् मा प्रमदः (केवलम् आन्तरिकमूल्याङ्कनाय)

*****